

CIAO TUTTI

EEN ONTDEKKINGSREIS
DOOR ITALIË

Saskia Balmaekers

Scale: 0 10 20 30 40 50 Miles
0 10 20 30 40 50 Kilometers

Legend:
— Railways
— Canals
— Administrative divisions
— Historical divisions
— Towns giving their divisions are indicated
— Provisional boundaries
— Absolute boundaries

Steamer Routes
in feet
Administrative
Historical divisions
Towns giving their
divisions are indicated
Provisional boundaries
Absolute boundaries

Longitude East 14 from Greenwich

CIAO TUTTI

EEN ONTDEKKINGSBLOG DOOR ITALIË

Saskia Balmaeckers

INHOUDSOPGAVE

8 VENETIË

- 10 Altijd maar rechtdoor
- 13 Het was bij een brug
- 15 In een gondel...
- 17 Een thuis voor de kunst van Peggy Guggenheim
- 18 Nog meer kunst in Dorsoduro
- 20 Het geheim van Campo Santa Margherita
- 22 Eetbare kunst: carpaccio
- 24 Bellini: culinaire kunst
- 26 Van Eyck in eieren
- 32 Cicchetti - Venetiaanse borrelhapjes
- 33 Recept: Spaghetti alle vongole

34 FLORENCE

- 36 Kunstgek
- 40 De proef op de som
- 44 De mooiste man van de stad
- 50 De leeuw van Florence
- 53 Voor eeuwig in steen
- 56 Palazzo Strozzi
- 62 De imposante Duomo
- 66 De poort naar het paradijs
- 68 Het echte gezicht van Dante
- 70 Bijzonder cadeau

72 SIENA

- 74 Een wolvin als symbool
- 78 Nog meer bijzondere beesten
- 86 De strijd begint...
- 92 Het mooiste plein ter wereld
- 100 Dolce città
- 105 Recept: Hemelse cantuccini

108 MAREMMA

- 110 Sporen van de Etrusken
- 118 Recept: Pasta alla Maremmana
- 119 Het wilde westen
- 126 Verjongingskuur in Saturnia
- 128 Nog een magische plek in de Maremma
- 132 Logeren tussen de zonnebloemen
- 138 De beloofde acquacotta
- 139 Recept: Acquacotta

140 ROME

- 142 Piazza della Rotonda
- 148 Piazza Navona
- 152 Piazza Mattei
- 157 Recept: Carciofi alla giudia
- 158 Piazza Venezia
- 162 Piazza di Trevi
- 166 Piazza Barberini
- 172 Piazza Cavalieri di Malta
- 174 Piazza Bocca della Verità

176 NAPELS

- 178 Napels zien en leven
- 179 Napels in tweeën
- 184 Heiliger dan de paus
- 186 Caffè napoletano
- 190 De lekkerste koffie
- 193 Recept: Babà al rum
- 194 Nog een culinaire trots met Napolitaanse wortels
- 199 De beste pizzeria's
- 202 Rare mensen, die Napolitanen

CIAO TUTTI!

Welkom op deze ontdekkingsreis door Italië. In zes hoofdstukken neem ik je mee naar zes verschillende bestemmingen in Italië, om te genieten van de Italiaanse cultuur, de Italiaanse keuken en de Italiaanse taal. Wie al eens op een of meer van deze plekken was, herkent hopelijk het heerlijke gevoel dat vanuit je tenen omhoog kruipt zodra je de gondels in Venetië voorbij ziet glijden of de sterke espresso in de Napolitaanse steegjes ruikt. Je wil niets liever dan dit nog een keer voelen, horen, proeven ruiken... Bij wie er nog niet eerder mee mocht kennismaken, ontstaat vast het idee onmiddellijk af te reizen naar al dat moois, iets dat ik je van harte aan kan raden. Want hoewel het heerlijk is om over Italië te lezen, moet je het land – met al zijn eigenaardigheden – toch vooral zelf beleven.

Zelf deed ik dat overigens pas op mijn achttiende, maar het was liefde op het eerste gezicht. Sinds die eerste kennismaking ben ik helemaal verslingerd geraakt aan het land, de geuren, het heerlijke eten, de druk gebarende mensen op straat en de taal.

Ik kan me nog heel goed herinneren hoe ik – ik was net achttien jaar – voor de eerste keer de bus uitstapte in het centrum van Rome. De stad ging niet meer uit mijn systeem en nu, bijna vijftien jaar later, ben ik ontelbare keren terug naar Rome geweest om de stad pleintje voor pleintje en straatje voor straatje te ontdekken.

Vanuit Rome begon ik ook de rest van Italië te verkennen, van Napels en de Amalfikust in het zuiden tot Milaan en Venetië in het noorden. Zo groeide mijn passie voor Rome uit tot een passie voor Italië, en inmiddels gaat er (bijna) geen maand voorbij of ik reis af naar het land van de spaghetti, de cappuccino en de Vespa's. Vaak om inspiratie op te doen voor mijn weblog www.ciaotutti.nl of voor het magazine *De Smaak van Italië*, soms ook alleen om te genieten van *la dolce vita*!

Dankzij dit prachtig uitgevoerde boek kan ik een vleugje *la dolce vita* overbrengen. Zet een lekker kopje koffie of schenk een groot glas wijn in, nestel je op de bank of in het zonnetje en geniet!

Saskia Balmaekers

Helaas kan niet elk stukje Italië zijn weerslag vinden in dit boek, maar voor specifieke vragen en opmerkingen kun je natuurlijk altijd even contact opnemen. Je vindt mijn mailadres op www.ciaotutti.nl.

VENETIË

DWALEN DOOR
STRAATJES EN STEEGJES

In dit hoofdstuk dwalen we door de straatjes en steegjes van Venetië. De bekende hoogtepunten zoals het Piazza San Marco en de Rialtobrug laten we zoveel mogelijk links liggen. We wandelen in plaats daarvan door de stille straatjes van de wijken Cannaregio, Castello en Dorsoduro. We eten niet in de restaurants met een toeristenmenu, maar doen ons tegoed aan *cicchetti*, kleine borrelhapjes, en spaghetti alle vongole.

ALTIJD MAAR RECHTDOOR

Onvermijdelijk verdwalen we een keer tijdens onze zoektocht naar de mooiste, stilste, schilderachtigste straatjes, de bijzonderste bruggetjes en de prachtigste uitzichten op het water. Want Venetië is één groot doolhof, zeker buiten de gebaande paden.

FONDAMENTA
DEL FORNER

ALS JE AAN EEN VENETIAAN VRAAGT HOE JE MOET LOPEN, ANTWOORDT HIJ NEGEN VAN DE TIEN KEER: 'SEMPRE DRITTO, CINQUE MINUTI'

Zelfs met een goede stadsplattegrond is het een hele uitdaging om toch niet ergens verkeerd af te slaan. Maar dat is ook wel de charme van de stad. Zo ontdek je *la vera Venezia*, waar het leven van alledag de boventoon voert. Je kunt even bij mensen binnen gluren, ruiken wat er voor de lunch op het vuur staat, kinderen horen lachen en roepen in het (bijna onverstaaanbare) Venetiaanse dialect.

De weg vragen heeft op zo'n moment overigens niet veel nut. Als je aan een Venetiaan vraagt hoe je moet lopen, antwoordt hij negen van de tien keer: '*Sempre dritto, cinque minuti*'. Maar vijf minuten recht door lopen, is in Venetië op zijn zachtst gezegd een uitdaging, met al die bruggetjes, vertakkingen en haaks op elkaar staande straatjes. Krijg je een uitgebreid antwoord, ga er dan maar van uit dat het helemaal niet klopt. Zoals de auteur J.G. Links al zei: 'Als je geen *sempre dritto* als antwoord krijgt, dan komt degene aan wie je de weg vraagt niet uit Venetië, en dus moet je zijn aanwijzingen sowieso wantrouwen.'

Weet je het echt niet meer, vraag een Venetiaan dan naar de kerk die het dichtst bij je plaats van bestemming ligt. Hier heb je meer aan dan aan de onoverzichtelijke adressen die de inwoners erop na houden. Vaak is de straataanduiding niet meer dan de naam van de wijk en een nummer. Probeer dan maar eens uit te vinden waar je precies bent en waar je eigenlijk heen moet.

ANDERS DAN IN ANDERE ITALIAANSE STEDEN VIND JE IN VENETIË NAUWELIJKS PIAZZA'S EN VIA'S

De weg vinden in Venetië

Wie in het doolhof dat Venetië heet zo goed mogelijk zijn weg wil vinden, doet er goed aan zich voor vertrek te verdiepen in de Venetiaanse manier van straataanduidingen. Anders dan in andere Italiaanse steden vind je hier namelijk nauwelijks *piazza's* en *via's*. Zo is het San Marcoplein het enige *piazza* in de hele stad. Alle andere pleinen worden *campo* genoemd, of *campiello* als het om kleine pleintjes gaat. Zo heb je een Campo Santa Margherita, een Campo Manin, een Campo San Lorenzo...

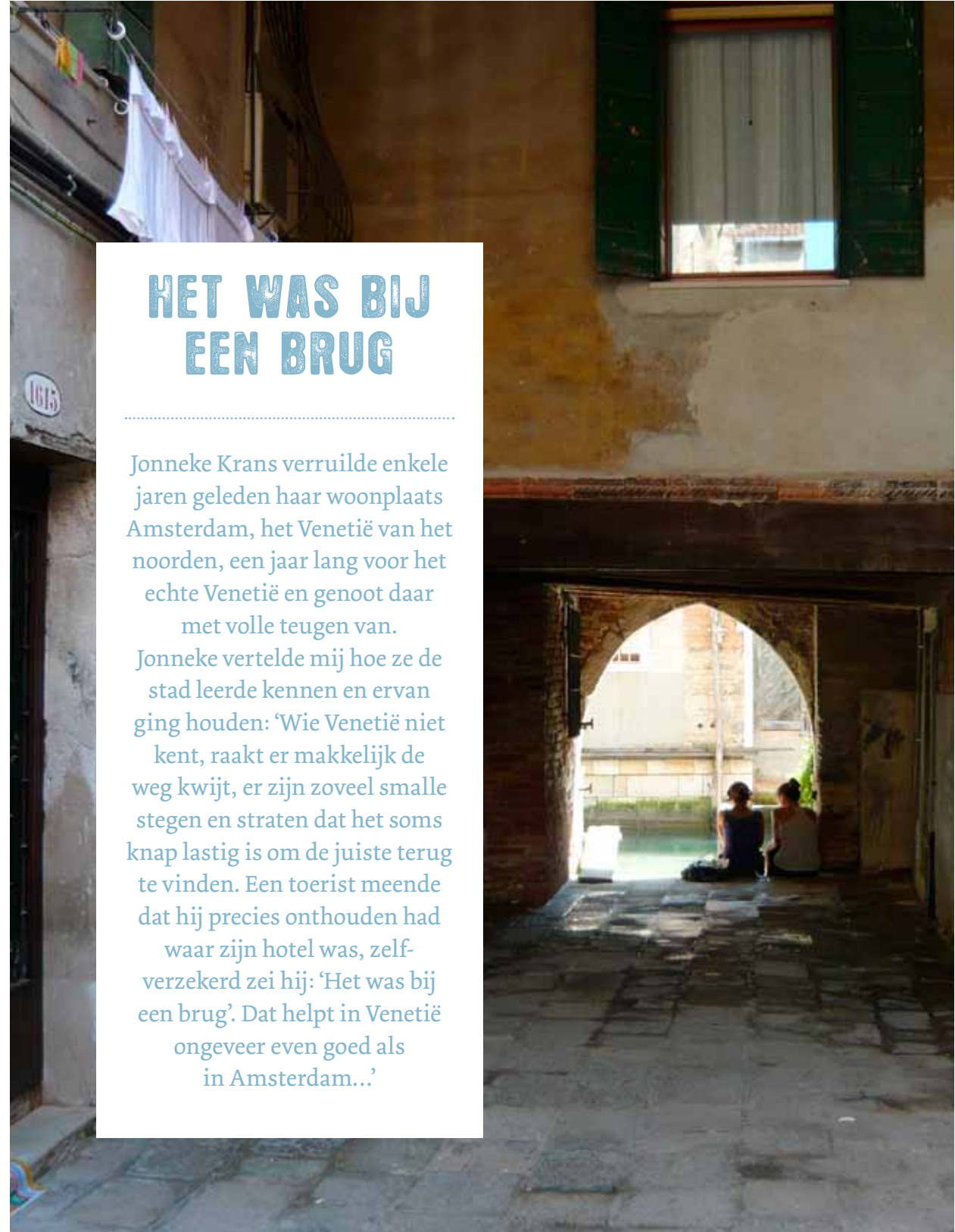
Maar er zijn meer anders-dan-anders woorden wat het ronddwalen betreft. Leer het lijstje hiernaast alvast uit je hoofd voordat je naar Venetië gaat, zodat je in elk geval weet waar een behulpzame Venetiaan die wel de moeite neemt om je de weg te wijzen het over heeft! Met dit lijstje in het hoofd of op zak ben je helemaal voorbereid voor een tijdje dwalen door Venetië. *Andiamo!*

<i>ca'</i>	huis / palazzo
<i>calle</i>	steeg
<i>corte</i>	tuin
<i>fondaco</i>	oud pakhuis
<i>fondamenta</i>	boulevard, straat langs een kanaal
<i>punta</i>	uitkijkpunt
<i>ramo</i>	zijstraatje, doodlopende straat
<i>rio</i>	slingerend kanaal met huizen langsrij
<i>rio terra</i>	drooggelegd kanaal
<i>riva</i>	promenade
<i>ruga</i>	brede straat, vaak met winkeltjes en barretjes
<i>rughetta</i>	smalle straat, met veel winkeltjes en barretjes
<i>sacca</i>	inham
<i>salizzata</i>	hoofdstraat
<i>sestiere</i>	wijk
<i>sottoportico</i>	smal steegje dat onder een gebouw doorloopt
<i>sottoportego</i>	verbastering van sottoportico
<i>squero</i>	aanlegplaats voor boten
<i>stazio</i>	opstapplaats voor gondels

HET WAS BIJ EEN BRUG

Jonneke Krans verruilde enkele jaren geleden haar woonplaats Amsterdam, het Venetië van het noorden, een jaar lang voor het echte Venetië en genoot daar met volle teugen van.

Jonneke vertelde mij hoe ze de stad leerde kennen en ervan ging houden: 'Wie Venetië niet kent, raakt er makkelijk de weg kwijt, er zijn zoveel smalle stegen en straten dat het soms knap lastig is om de juiste terug te vinden. Een toerist meende dat hij precies onthouden had waar zijn hotel was, zelf-verzekerd zei hij: 'Het was bij een brug'. Dat helpt in Venetië ongeveer even goed als in Amsterdam...'

Gelukkig weet Jonneke een paar basisregels. 'Venetië is niet per straat genummerd, maar per wijk. Een huisnummer kan daardoor heel hoog zijn, er zijn wijken met 5000, 6000 of 7000 huizen. Wie de naam onthoudt van de wijk, *sestiere*, – Santa Croce, San Polo, Dorsoduro, San Marco, Castello of Cannaregio – en het huisnummer, kan op straat al zien of hij in de buurt is. Zo'n 2000 nummers te hoog of te laag? Nog een eindje doorlopen. Er een dikke 300 nummers vandaan? Dan ben je er al bijna.

Wil je een plek terugvinden, dan heb je meer aan de naam van de *sestiere* en het huisnummer dan aan de naam van de straat. De straatnamen zijn weliswaar veel ouder dan de nummering, maar ze kunnen verwarrend zijn. Elke wijk heeft bijvoorbeeld haar eigen Calle della Madonna, Straat van de Madonna, en je kunt ook in alle zes naar de Calle dei Preti, Straat van de Priester, maar er zijn veel meer namen met het woord priester erin – bijvoorbeeld de Eerste en Tweede Straat van de Priester (Calle Primo e Secondo dei Preti) en de Straat van de Priesters van de Doge (Calle dei Preti detta del Doge). Maar er is geen *sestiere* met zes gelijke huisnummers, wie die onthoudt, komt wel waar hij wezen wil.'

Venetiaanse straatnamen

Jonneke glimlacht bij de herinnering aan de mooie straatnamen waar ze ooit dagelijks doorheen wandelde. 'Ach, de namen van de straten waar ik doorheen liep! In december woonde ik een tijdje bij de Steeg van de Vriendenliefde (Calle Amor dei Amici), daarna kon ik 's morgens kiezen tussen de Steeg van de Nieuwe Wereld (Calle Mondo Nuovo) en de Steeg van het Paradijs (Calle dei Paradiso), en later woonde ik op de Binnenplaats van de Waarzegster (Corte del Strologo).

Venetië telt meer stegen dan straten; zoveel ruimte is er niet op de eilanden dat er plaats is voor brede straten. De meeste verbrede straten dateren uit de tijd van Napoleon, en in splinternieuwe boeken heb ik nog boze opmerkingen gelezen over het verlies aan middeleeuwse huizen dat die verbreding heeft gekost.'

Zo breed als een paraplu

'De makkelijkste manier om de breedte van een *calle*, een straat, te meten,' aldus Jonneke, 'is een opgestoken paraplu. Er zijn heel wat *calles* van één paraplu breed, in andere kunnen twee paraplu's elkaar passeren mits ze alle twee schuin gehouden worden, maar de meeste *calles* zijn – schat ik – zo'n drie paraplu's breed. Er zijn wel *calles* waar vier of vijf paraplu's naast elkaar kunnen lopen, maar die zijn in de minderheid.'

Wil je meer weten over het gewone leven in Venetië, lees dan Jonnekes weblog *Een jaar in Venetië*. Daarin laat ze het echte Venetië zien, van het boodschappen doen met zoveel bruggetjes tot het hoge water in de winter, van de katrolwaslijnen tot de verboden plattegronden en flesjes water.

www.eenjaarinvenetie.nl

IN EEN GONDEL...

Venetië en gondels, ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Waar je ook over het water uitkijkt, vaak zie je zo'n zwarte, ranke boot opduiken – met naast een gondelier in gestreept shirt een groep toeristen en nu en dan zelfs een accordeonist die zijn repertoire beperkt tot *O sole mio*.

Zie je ze in een rustig wijkje even niet op het water balanceren, dan weet je dat je echt de toeristische stukjes stad achter je hebt gelaten. De plek van de gondels wordt ingenomen door kleine bootjes van bewoners die een dagje naar het strand trekken, de vuilnisboot of gewoon een glad spiegelend wateroppervlak.

De gondels hebben een enorme aantrekkingskracht op wie met een camera in de hand door Venetië slentert. Ook ik kon het niet laten om af en toe een mooi rijtje gondels vast te leggen. Maar in een gondel stappen om voor ruim 75 euro nog geen uurtje over het water te glijden, nee, dat had ik er niet voor over. In rap Italiaans wimpelde ik de gondeliers af die op de verschillende bruggetjes staan in de hoop passagiers te vinden – ook als het het driehonderdste bruggetje was waar ik die dag overheen wandelde.

DE GONDELS HEBBEN EEN ENORME AANTREKKINGSKRACHT OP WIE MET EEN CAMERA IN DE HAND DOOR VENETIË SLENTERT

...maar dan anders

Toch heb ik één keer in een gondel gezeten, omdat ik van de ene kant van het Canal Grande naar de andere wilde zonder een duur kaartje voor de *vaporetto* te kopen – en zonder een nat pak te halen natuurlijk. Ik keek de kunst af van een paar Venetiaanse oude vrouwtjes, die al keuvelend op een soort gondelpont stapten, *traghetto* genaamd. Deze *traghetti* vind je op verschillende plekken aan beide zijden van het Canal Grande. Aangezien er maar drie bruggen over het Canal Grande lopen, scheelt deze service je vaak een behoorlijk eind omwandelen. Om van het geld en de tijd die je aan de *vaporetto* kwijt bent nog maar niet te spreken. En zeg nou zelf: niets beter dan een overtocht in een gondel, al duurt die nauwelijks vijf minuten.

Staand oversteken

Tijdens deze overtocht blijven de Venetianen overigens meestal staan, maar gelukkig kon ik – als enige passagier – een bankje aan de uiteinden in beslag nemen, zodat ik ook nog mooie foto's kon maken van deze ervaring en de omringende *palazzi* aan het Canal Grande. Aan het eind van de oversteek overhandig je een van de gondeliers (op deze *traghetti* zijn er twee gondeliers per gondel) 50 cent en een brede glimlach. Na een paar woorden in Venetiaans dialect te hebben aangehoord, sta je aan de overkant van het water – een ervaring rijker en zonder een enorme omweg.

Eeuwenoude oversteek

Een van de gondeliers die me overzette, wist te vertellen dat het systeem van de *traghetti* al eeuwenlang bestaat. Volgens hem waren er in 1697 nog 42 *traghetti*, waarvan er 23 een vaste route hadden. De andere werden meer gebruikt als een soort watertaxi's en brachten mensen naar waar ze maar heen wilden – zelfs naar Burano, Murano of een van de kleinere eilanden.

Een kaart van Venetië uit 1677, de *Disegno della Pianta di Venezia*, laat inderdaad zien dat er toentertijd 23 vaste *traghetto*-routes waren, waarvan er 19 het Canal Grande oversteken en 4 het Canal della Giudecca. Deze *traghetti* zijn lang niet meer allemaal in gebruik, maar sommige straatnamen herinneren nog aan het feit dat er daar ooit een oversteekplaats was. De Calle del Tragheto San Giorgio (in Dorsoduro) bijvoorbeeld, die volgens de kaart was verbonden met de Campiello Tragheto (bij de S. M. Zobenigo).

Tegenwoordig telt de stad zeven *traghetti* over het Canal Grande:

- van de Fondamenta S. Lucia (het station) naar de Fondamenta San Simeón Piccolo en vice versa
- van San Marcuola naar de Fónfado dei Turchi (bij het natuurhistorisch museum) en vice versa
- van Santa Sofia (vlak bij Ca' D'Oro) naar de Pescaria (de vismarkt bij de Rialtobrug) en vice versa
- van de Riva del Carbone naar de Fondamenta del Vin en vice versa
- van Sant' Angelo naar San Tomà en vice versa
- van San Samuele naar Ca' Rezzonico en vice versa
- van het Campo del Tragheto naar de Calle Lanza (bij de Santa Maria della Salute) en vice versa